

Írta:

Tévé előtt – védtelenül A gyanútlanság határai

Be kell vallanom: őszinte irigységet éreztem, amikor harmadik gyermeküket váró fiatal szentendrei tanárismerősöm egyik beszélgetésünk alkalmával azt mondta: nekik nincs televíziójuk. Nem vásároltak. Náluk az esték beszélgetéssel, felolvasással telnek...

Aztán, hogy irigységemet leküzdjem, érveket kezdtem keresni: egy pedagógusnak mégiscsak tájékozódnia kellene a napi eseményekben, hiszen munkája során bármikor szembesülhet a gyerekek tévés vonatkozású kérdéseivel; azért mégiscsak van ismeretközvetítő szerepe, amit nem igénybe venni: önmagunk elzárása egy lehetőségtől... stb. Ismerősöm mosolygott: amiről tudni kell, azt a rádióból, sajtóból megtudják. A családi fészek melegét óvják - ameddig lehet. Mert ha majd a gyerekek iskolába kerülnek, akkor már nem biztos, hogy el tudják kerülni a tévévásárlást.

Az iskoláskorú gyermek életébe ugyanis már szervesen beépül a tévé. A szülő legfeljebb abba szólhat bele, hogy mennyi időt töltsenek a gyerekek a tévé előtt, milyen műsorokat nézzenek. Jobbik esetben irányíthatja, befolyásolhatja gyermeke televíziózási kultúráját. Bár ez egyre nehezebb; ugyanis ha a gyerek megfosztva érzi magát a tévézés minden más pajtásának kijáró gyönyörétől, mindent el fog követni, hogy a szomszédban, a barátoknál kielégítse televíziózási igényét.

Világszerte kezdenek odafigyelni a szaporodó és egyre súlyosabb gondot jelentő, alig ellensúlyozható tévé-videó ártalomnak nevezhető tünetcsoportra. Nálunk, talán még nagy az információszomjúság; a szakemberek, pedig más társadalmi jelenségekre figyelnek inkább. Csak ezzel tudom magyarázni, hogy a töprengéseim gyűjtőpontját képező, 1992-beh Szegeden megjelent Egészségfejlesztés – környezetvédelem és egészségnevelés című tankönyv a témának szentelt fejezetének könyvészetében a szerző, Vetro Ágnes csupán 13 forrásanyagot jelöl meg – s ebből mindössze három magyar anyag (kettőt ezek közül is maga a szerző (kollektívával) írt).

Családi idill, 1995

Az említett bibliográfiában alapműnek, mintegy kiindulópontnak számít Erdélyi I. A televízió a családban című, 1988-ban megjelent könyve. Erdélyi ebben a munkában alapvető megfigyeléseket rögzített a magyar társadalom tévé-kultúráját illetően. Vetro Ágnes e főiskolai hallgatóknak szánt jegyzetben feleleveníti Erdélyi megfigyelését, miszerint a magyar családban „a tévé szabja meg az otthoni napirendet, beleszólhat a vacsora időpontjába, a tanulásba vagy a játékra szánt időbe. Sokszor a műsorhoz igazodnak a hétfégi programok, a családtagok egymással töltött ideje is. Erdélyi megfigyelése szerint a lakáshasználat is a tévékészülék elhelyezésének függvénye. A lakás központja a tévés szoba, a legtöbb családban a tagoknak megszokott ülőhelyük van, sőt, a nézőhelyek elrendezéséből a családi kapcsolatrendszer váza is leolvasható. A családban a legfontosabb családtagé általában az a hely, ahonnan a televízió a legkényelmesebben nézhető.” (141-142. o.)

Ez az 1988-ban összegezett megállapítás mára – közel tíz év után – még érvényesebb, mint akkor: ugyanis azóta elterjedt a videó és a számítógép, újabb kihívásokat kínálva a családnak, hangsúlyozottabban a fiatal generációnak. „Erdélyinél a megkérdezett szülők a

televíziónak háromféle előnyét említik a gyermeknevelés területén: 1. tudást közvetít a gyerekek felé, 2. tehermentesíti a szülőket, mivel ha a' gyerek elmerül a televíziózásban „nem zavarja” kérdéseivel a szülőt, 3. a televízió megvonása büntetőeszközként használható. (142.0.)

Tartok tőle, hogy a szülők ma már inkább a tévzés előnyeit tartják fontosabbnak. Mert a felgyorsult világban, a megsokszorozódott pénzszerzési és más tevékenységi lehetőségek között a sokszorosan elfoglalt, leterhelt szülőknek kapóra jön a fenti 2. pontban jelzett lehetőség, s csak alátámasztja a tévének tehermentesítő tulajdonságát az, hogy tudást is közvetít, s a tévzés megvonása még büntetőeszközként is felhasználható.

E felmérés megállapításai felidéznek bennem egy jelenetet: kisvendéglőben ülünk, vasárnap délben. A pangó teremben még egyetlen asztalnál ülnek: fiatal nő és férfi (házastársak?), egy 3 év körüli kislány, 1-2 évvel nagyobb fiúcska. A gyerekek a bejáratnak háttal, szemben a helyiség sarkában elhelyezett tévével. A szülők esznek és beszélgetnek; a gyerekek előtt még tele a tányér: búvólten nézik a tévében sugárzott rajzfilmet.

Az agresszív gyermek

Idézett könyvében 1988-ban a szülők által felismert tévé-ártalmakat Erdélyi így összegezi: „1. A gyermek kevesebbet olvas, játszik, 2. tanúja az agresszív jeleneteknek, melyek szorongást váltanak ki benne, 3. túl hamar megismerkedik a szexualitással.” E felismerést, úgy tűnik, nem nagyon szívlelte meg a magyar szülőktársadalom. A videotékákban olyan meghitt együttesben keresgél a horror-, pornó-és „kemény” kalandfilmek között a papa, mama és a harmadik polcot alig felérő csemete - s még nem is tájékozatlanul! -, hogy a megfigyelő elborzad e gyanútlan nyugalom láttán.

Ugyancsak Vetró Ágnes tanulmányában olvassuk, hogy a neves gyermekgyógyász, Benjámín Spooock, amikor arról faggatták, hogy ő mit tart konkrétan elkerülendő dolognak a gyermeknevelésben, így felelt: „Abszolút kerülendő az erőszak nézése a tévében. (...) Sok minden, amit a gyermekek képernyőn látnak, szexuálisan is brutalizál. (...) Mire az átlagos amerikai gyermek a 18. életévét eléri, már 18 ezer gyilkosságot látott a tévében. Ugyanakkor tudjuk, hogy valahányszor egy felnőtt, vagy egy gyermek brutalitások szemtanúja lesz, az bizonyos csekély mértékben őt magát is brutalizálja. Világméretben erősen vezetünk a bűnözés terén, olyan cselekményeknél, mint a családon belüli gyilkosság, a nemi erőszak, kegyetlenkedés a feleséggel és a gyermekekkel szemben. S mégis egyre több gyermek nő fel az erőszak szörnyű bősége közepette, amelyet a tévében lát.”

Megmagyarázhatatlan, hogy miért nem reagált a szülőktársadalom – sem nálunk, sem másutt – az orvosok és szociológusok intelmeire. Talán, mert túl visszafogottan, túl kis szórásban lehet(ett) ezeket a véleményeket olvasni. Pedig az Egyesült Államokban már a hatvanas-hetvenes években egy több mint tízéves felmérés során levontak olyan következtetéseket, amelyeket igazán meg lehetett volna szívlelni. Vetró Ágnes tanulmányában olvashatjuk, hogy Gerbnernek és munkatársainak tanulmánya „azt bizonyította, hogy az amerikai tévéfilmekben az erőszak gyakran az előadás súlypontja. A vizsgált programok közel 80%-a tartalmazott erőszakot, és ez sokszor indokolt, hatásos és jutalmazott formában jelent meg.”

Tartok tőle, hogy nem feltétlenül a fennmaradó 20% tévéműsor az, amit a gyerekek előszeretettel néztek!

Vetró Ágnes leírja, hogy míg „az óvodás csak elszigetelt agresszív cselekményeket lát, az általános iskola első, második osztályában már az agresszív cselekményt és annak következményét is összefüggésbe tudja hozni. Az ötödik, nyolcadik osztályos gyermekek

már mind az agresszivitás motivációjára, mind pedig a rövid és hosszú távú következményeire emlékeznek, azaz megértik a cselekmény összefüggéseit is.”

Az óvodás korú gyermeknél tehát még nincs akkora vész. Ő esetleg eljártssa a tévében látottakat, kitekeri a játék mackó nyakát, esetleg felsír álmában vagy bepisil stb. De az iskolás korban már elkezdődnek a problémák. „A szocializációs vizsgálatok azt mutatták, hogy az ábrázolt erőszak gyakori nézése nem csak a néző saját agresszivitását növeli meg, hanem mások agresszivitásával fásulttá, közömbössé válik. Egyre több esetben fogadja el az agressziót, mint a konfliktusok normális megoldási módját. Fiatalkorúaknál gyakran megfigyelhető, hogy ha sok erőszakos filmet látnak, társadalmi konfliktusok esetén is agresszívabb taktikát választanak” – írja Vetró Ágnes. „Huesmann és munkatársai (1973) vizsgálatai szerint különösen a 8-10 éves kor a legveszélyesebb az agresszív tévéadások nézése szempontjából, mivel 30 éves korukban azok lesznek a legnagyobb valószínűséggel erőszakos cselekmények elkövetői, akik ebben az életkorban sok erőszakos filmet néztek.”

Bár erőltetettnek tűnik ez a következtetés, mégis el kell gondolkoznunk a dolgon, ugyanis más kutatások nyomán azt a következtetést vonták le, hogy Amerikában a tévénézés és az erőszakos cselekedetek számának növekedése szorosan összefügg, hiszen a televíziózás elterjedése után az 1950-es években, 10-15 év alatt megkétszereződött az elkövetett gyilkosságok száma.

Reklám és agresszió

Nem tudom, nálunkfelé vontak-e le hasonló következtetéseket. Az azonban egyértelműnek látszik, hogy az általános viselkedéskultúrára erőteljesen hat a televízió. Ha a gyilkosságok, különböző agresszív bűncselekmények számának növekedését nem is tudjuk közvetlen kapcsolatba hozni – felmérések híján? – a tévénézéssel, a viselkedés- és beszédmodor és a televízióban/videofilmen, a várost beborító óriásplakátokon látottak kínálják az összefüggéseket. A frizurától a ruhamárkáig, a „menő” élelmiszerek (különösen édességek és üdítőitalok) fogyasztásától az illatszerekig, a különböző „töltelékszavak” túlburjánzásától a „férfiasan tökéletes” érzelem-nyilvánításokig...

A Nyugatról importált, Kelet-Európában mindennemű szelekció nélkül Soprontól Vlagyivosztokig csak nyelvükben különböző reklámokból árad az erőszak. Természetes, hiszen azért hatékony; következésképpen azért fogják megvásárolni a reklámozott árut. Az óvodás gyerekek a játszótéren a reklámszöveget skandálják, nem az „orgona ága, barackfa virága”-t éneklük; a gimnazisták, játékosabb kedvükben, reklámmondó-versenyt szerveznek, reklám összeállítást készítenek az anyák napi ünnepélyre. A reklámban megvalósul az Egyesült Európa - hiszen a reklám fittyet hány minden kulturális háttérnek, úgy építi fel az új fogyasztói társadalmat, az új embertípust, az „európai hibridet”, hogy eszébe se jusson, ne érezzen kényszerítést visszanyúlni kulturális gyökereihez. Soprontól Vlagyivosztokig ugyanazzal a mozdulattal tépi fel a tévé képernyőjén a csokoládé csomagolópapírját a kiváló kondícióban feszítő dalia, úgy harapja le egyből a tábla felét, mint a ragadozó zsákmánya fejét. Egy olyan régióban, ahol a nyolcvanas években még gyerekek ezrei nem tudták, mi az a csokoládé...

Sorra elemezhetnénk az agressziót árasztó, az erőszakosságot, mint követendő modellt kínáló reklámot. A felzárkózás hajszájában egyetlen elemet sem lehet kihagyni: nemcsak fogyasztani kell a terméket, de úgy fogyasztani, olyan modorban, ahogy az új modell diktálja.

Elemezhetni lehetne az anomáliákat, amelyeket ez a visszás helyzet szül. A pózokat, amelyek nem ágyazódnak be semmilyen hagyományba, idegenek minden kulturális értéknek

tekinthető szokásrendtől. Szánalmas helyzeteket lehetne leírni. Mintha botcsinálta, bebiztosítatlan artisták táncolnának a kötélén...

Autóbuszon utazva, leültem egy kamasz fiú mellé az első ülésre. Izgett-mozgott, mígnem beszélgetést provokált. Hamar tudatosítottam, hogy enyhén értelmi fogyatékos. Kiderült, hogy egy intézeti fiúcsapathoz tartozik, épp uszodába mennek. Az előttünk haladó autóbuszra felragasztott képek hozták izgalomba: mobiltelefonokat kínált a reklám. A fiú elmagyarázta, melyik mit tud, mi a különbség egyik-másik között. Közben el-eldúdolta a reklám dallamát. Tudod, melyiket szeretném? - kérdezte. Kíváncsian kérdeztem vissza. – Ezt, meg ezt, meg ezt - sorolta. Nem tudtam ellenállni, megkérdeztem: na^ és minek kellene neked egy ilyen telefon? „Hogy felhívhasam bármikor édesanyámat. Portás egy gyárban. Ő engem nem hívhat, nem szabad onnan telefonálnia.”

Majdnem elsírtam magam.

Betegállományban

„Amerikában a dohányzás elleni kampány sikerein felbuzdulva az Amerikai Gyermekgyógyász Társaság az javasolja, hogy ahhoz hasonlóan össztársadalmi szinten kellene fellépni az erőszakos tévéadások ellen” - olvashatjuk Vetró Ágnes írásában. Jobb belátásra kellene bírni a szülőket, hogy csökkentsék egy vagy két órára a gyermekek tévézés-idejét. Azt tanácsolják a gyermekgyógyászoknak és pedagógusoknak, hogy magyarázzák el a szülőknek: az agresszív adások nézése fiatal korban éppúgy rászoktathatja a gyermeket az agresszióra, mint a gyermekkorban elszívott első cigaretta a dohányzásra.

Igen ám, de mi lesz a rejtett agresszióval, amely a reklámokból, sőt a rajzfilmekből is árad? Ki mondja meg a gyanútlan szülőnek, hol a határ?

Hasonlóan a dohányzás elleni küzdelemhez, az amerikai gyermekorvosok javasolják, hogy a rendelőkben írják ki: ez televízió-mentes terület -olvashatjuk a tanulmányban.

Ehhez képest, úgy tűnik, mi az ellenkező utat választottuk: gyermekkórházaink kórtermeiben nemhogy ott van a tévé, de reggel héttől késő estig szinte megállás nélkül üzemel. Megesik, hogy a nővérke a nyugösebb gyermekkel a térdén nézi meg az épp műsoron lévő sorozat kihagyhatatlan epizódját. Időnként a tévé elnyomja a gyermekek sírását; ha már nagyon zavar a vizsgálásban, lehalkítják, netán elzárják.

Számos rendelőintézet várótermében ott van a tévé – rendszerint videoklippeket sugárzó (kielemzésük ugyancsak megérne némi erőfeszítést) adásra kapcsolva. Ha legalább egészségmegőrző programot sugározná...

Ha megkérdeznék egy betegség miatt a lakásban maradó gyereket, hogy mit csinált egész nap, míg a szülei nem voltak otthon (tehát nem is ellenőrizhették), az őszinte válasz bizonyára az lenne: tévét néztem. Eltöprengtem, mit láthat egy gyerek hétköznap délelőtt a magyar televízióban. Már nem is az az aggasztó, hogy mit lát, hanem, hogy mennyi ideig... bármit.

„Számos beszámolóban olvashatunk a gyermek koncentráció képességének, képzelőerejének, olvasási képességének, iskolai magatartásának, viselkedészavarainak, agresszivitásnak, testi kondíciójának stb. kedvezőtlen változásairól a túlzott tévézés hatására” – írja Vetró Ágnes. Minden bizonnyal így van... valahol. Én azonban vajmi kevés írást olvastam erről az utóbbi évek hazai pedagógiai lapjaiban, a magyar újságok, folyóiratok hasábjain. Nem láttam egyetlen olyan magyar nyelvű szórólaptól sem, amely a szülők figyelmét felhívna ezekre a veszélyekre. Arról viszont hallottam, hogy tőlünk nyugatabbra már tévémentes napok bevezetését tervezgetik. A fennebb idézett tanulmányra

pedig ebben a szegedi főiskolai jegyzetben bukkantam, amely nem került a könyvesboltokba, az ország többi főiskolájára, egyetemére sem jutott el. Pedig felbecsülhetetlenül nagy szükség lenne arra, hogy hasonló elemzéseket olvashassunk – elbizonytalanodott pedagógusok és megtévesztett szülők egyaránt.